

מסילת ישרים 001 הקדמה 01

לעילוי נשמת יאיר בן פאני וסעידה בת גורג'יה

תופעה רווחת בדורנו, היא ספרי ה"קיצורים" שנתחברו בעניינים שונים. יכול יהודי בכל מקום שהוא נמצא - ביבשה באויר ובים, ליטול אחד מספרי הקיצור הללו, ולקבל מושגים כל שהם בנושא המדובר.

אמנם, ברור לכל אחד, שאין תכלית עבודת האדם מבוקר ועד לילה ללמוד ספרי קיצור. יש ללמוד את תורת ה' במקורה, ומהמקור להגיע עד ההלכה למעשה. אלא שמאחר ואין ביד כל אדם ללמוד את כל הנושאים ואת כל התחומים, לכן נתחברו קיצורים לאדם שאינו עסוק עכשיו בנושא, או שעסוק ואין לו את כל הידע הרחב, להגיע לידי נקודת המעשה.

ברם, ננסה לצייר לעצמנו אברך בן תורה שכל יומו, סדר א' סדר ב' וסדר ג' - מוקדש אך ורק ללימוד ספרי קיצורים: קיצור הלכות בשר וחלב, קיצור הלכות תערובת וכו'. היעלה על הדעת שזוהי צורת הלימוד האמיתית?!

בודאי שבעלי-בתים אשר שעתם אינה פנויה וצריכים לדעת את המעשה אשר יעשון, כדי שלא יכשלו בעבירות וידעו מה לעשות - לומדים הם בספרי הקיצור. ואף בן תורה יכול מדי פעם להציץ בספרים מסוג זה, אבל כל זה רק בשעה שרוב רובו של היום מוקדש אצלו ללימוד התורה בצורה עיונית, כאשר הוא מתחיל מהגמרא עד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובין כך לכך, בעניינים שהוא כרגע לא עסוק בהם - אז הוא לומד קיצורי הלכות, אך לא יתכן שאברך בן תורה ילמד מהבוקר עד הערב קיצורים [ודורשי רשומות אמרו, שהקיצורים מקצרים ימיו של אדם...].

ברור לנו היטב, אם כן, בשאר חלקי התורה הקדושה, כי כדי שהאדם יוכל להגיע עד נקודת המעשה עליו ללמוד בעיון, ללבן את הדברים ולהגיע לכדי עשייה.

לעומת זאת כשמגיעים לעולם של הנהגות, של מדות ועבודה עצמית - שם על דרך כלל רווחת הדעה בין בני האדם שיש צורך לדעת רק כיצד מקיימים את המעשים בפועל, ומרבים לעיין בספרי קיצורים הבנויים על ערכים לפי סדר הא"ב: באות א' מובאות כל המדות ששייכות לא', כגון אמונה, אהבת ה', כיצד יש לנהוג בהן, באות ב' מה ששייך לב' - בטחון וכו'. וסבורים אנו, שככל שהספר יאריך פחות ויקצר יותר, רק יציע עצות למעשה - הרי שקיבלנו את התכלית הנרצית איך להתמודד עם הגאווה או עם הכעס, וכיצד לקנות אמונה ובטחון.

קיים אפוא, פער עצום בין התפיסה העיונית והלימודית שאנו מכירים בחלק הגמרא וההלכה, לבין חלק תיקון המדות ועבודת האדם על עצמו. בהלכה ברור לנו שאין מגיעים להלכה למעשה תוך כמה דקות לימוד, אלא יש ללמוד קודם את הסוגיא לעומקה במשך יום או יומיים, ולעתים אף שבוע ושבועיים, ורק אז מגיעים להלכה למעשה, ואילו כשמגיעים לחלק של עבודת האדם עם עצמו, ישנה נטייה חזקה מאד לחפש מה לעשות!

בודאי שהרצון לחפש מה לעשות הוא רצון חיובי, אבל לחפש **רק** מה לעשות אי אפשר, כי בצורה כזו אדם אינו לומד את עצם הדברים, רק את הקיצורים.

כשמתבוננים מבינים, שחלקי התורה הקדושה כולם עמוקים, כולם פנימיים. אין לנו ח"ו חלק חיצוני בתורה הקדושה. לעומת החכמות החיצוניות, התורה הקדושה היא כולה פנימיות, וא"כ היא עמוקה, רחבה מני ים, ובכדי לזכות לה יש ללמוד אותה בעומק.

יהודי הטרוד בפרנסתו ומתפנה ללמוד שעה אחת בלילה, כשם שמלמדים אותו קיצורי הלכות - כך ניתן ללמדו גם קיצורי הנהגות. אבל בן תורה הלומד בעיון את התורה הקדושה - עליו ללמוד בעיון גם את הנהגות ואת העבודה העצמית.

אמנם, השאלה הנשאלת היא: מדוע באמת יש צורך ללמוד חלק זה של התורה בעיון? איזה עיון שייך שם, הרי לכאורה אלו שאלות מעשיות?

משל למה הדבר דומה, אדם נכנס לעיר שאינו מכיר, ורוצה להגיע לחנות פלונית. הוא עוצר עובר ושב ושואל אותו איך מגיעים. הוא אומר לו: תפנה ימינה, בצומת השניה שמאלה, שם תפנה שוב ימינה ותגיע למחוז חפצך.

האם כדי להבין איך להגיע למקום, צריך האדם להיות מעמיק ומתבונן? הן די לו בזכרון קצר, ובדיקה מדוקדקת של נתיב הליכתו, והוא מגיע ליעד.

מדוע אם כן שיהיה צורך להתעמק ולעיין כדי לקנות את הנהגות הנפש הראויות? יש לך גאווה? - עשה כך וכך. אתה נגוע במידת הכעס? - תתנהג כך וכך. ברצונך לקנות אמונה? - עשה כך וכך. הוראות מעשיות. מה חסר כאן?

התשובה לדבר, נעוצה בהבנת צורת בריאת העולם והאדם ע"י הקב"ה.

הקב"ה נתן לנו תורה, אותה אנו לומדים ומשתדלים לקיים, ונפש האדם היא הכלי לקבל את אור התורה הקדושה ומצוותיה.

והנה, אדם שעובד תמורת משכורת, ומכניסים לו את משכורתו ישירות לחשבון הבנק, בהלכות חושן משפט המשכורת באמת שייכת לו, אך אינה קשורה אליו בעצם. זוהי בעלות ממונית בלבד. הפקידו את הכסף עבורו והוא קנה אותו, אך לא ניתן להגדיר שהכסף הוא עצם האדם. האדם הוא אדם והכסף הוא כסף.

אבל התורה הקדושה, לאחר שהאדם לומד בה, היא איננה בגדר "מונחת בקרן זוית". לפני כן אומרת הגמ' ש"תורה מונחת בקרן זוית וכל הרוצה יבוא ויטול", אבל לאחר שאדם לומד ועמל בתורה, היא נקראת "תורתו". התורה הקדושה איננה דבר שמונח בפקדון, בכספת שבמקום רחוק, אלא היא נכנסת לתוכו, לפנימיותו - "תורתך בתוך מעי".

אם אדם לוקח כוס נקיה ומוזג לתוכה מים, הרי שהמים נשארים צלולים ונקיים. אבל אם יקח כוס עכורה, מלוכלכת, וימזוג לתוכה מים, הרי שלכלך את המים והם נפסדו, שוב אינם ראויים לשתייה.

התורה הקדושה וקיום מצוותיה נמשלו למים, "היו כל צמא לכו למים". הכלי הוא האדם הלומד ומקיים. אם הוא מקיים את הדברים ובונה את עצמו בצורה הראויה - הרי שהוא כלי זך, והתורה הקדושה שנקראת מים ונכנסה לקרבו, נקראת תורה טהורה, קדושה, והאדם יכול לשתות ולינוק מבאר התורה הקדושה.

אבל אם ח"ו האדם מצד עצמו הוא עכור, שזה טבע יצירת האדם, "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" - הרי שהתורה הקדושה, המים הטהורים כביכול, נכנסים לתוך הכלי - האדם, וכיון שהכלי עכור, ח"ו התורה מתקבלת אצלו בצורה עכורה. ודאי שהתורה עצמה אינה נפגמת ובקדושתה קאי, אבל אור התורה אינו מאיר אצל האדם כראוי. וידועים דברי הגר"א שהתורה נמשלה למים, ואם זורעים חטים - צומחים חטים גדולים יותר, אולם כאשר זורעים קוצים - צומחים קוצים גדולים יותר.

תיקון המדות והנהגות הם בנין הכלי. אם הכלי זך - התורה היא תורת אמת שהקב"ה נטע בתוכו, בתוך האדם. אבל אדם שהכלי שלו אינו זך - לא רק שחסרות לו מדות, אלא בעומק אין לו תורה!

אדם יושב ולומד מהבוקר עד הלילה, ובסוף היום נשאר כמו שהיה לפני שלמד. ודאי שאי אפשר לומר שלגמרי לא השתנה, ועדיף כך מאשר שיעסוק בדברים אחרים, אבל הוא מפסיד את עומק התוכן שיכל לקבל מעסק התורה הקדושה.

נתבונן מעט בדברים, כדי שנדע את היחס הנכון שיש להעניק לענין עבודת המדות.

ידועים אנו שתלמוד תורה כנגד כולם. העולם כולו מושתת על התורה וכל קיומו תלוי בה. אבל כשבאים לאדם ומדברים עמו על תיקון מדה כלשהי - סבור הוא שזה דבר צדדי, ממילא לא יתאמץ רבות לתקנה.

משל למה הדבר דומה, כאשר נופל מסמר קטן מהקיר בבית, בעל-הבית אינו ממהר כל כך לתקנו. הוא ממתין ליום שישי שאין כולל או ל'בין הזמנים', כי כשנפל מסמר אין בעיה בבית. התמונה תעמוד בצד כמה ימים, וכשיהיה זמן יחזירוה למקום.

אבל אם מודיעים לאדם שאחד מיסודות הבנין רעוע, הוא אינו יכול לדחות את הטיפול בענין ל'בין הזמנים' שיחול בעוד ארבעה חודשים, כיון שקיים חשש כבד שהבנין יכול להתמוטט!

כשבאים להתייחס לעבודה העצמית, אם מתייחסים לכך כמסמר בקיר שמתנדנד או נופל, הרי שניתן לדחות את העבודה, כי זה לא העיקר, יש דברים חשובים יותר. אבל כשמבינים שזה היסוד, שזה הכלי שעל גביו נבנה הכל - הרי שלא ניתן להשתמש מעבודה זו בטענה: 'הרי חז"ל אמרו שתלמוד תורה כנגד כולם'...

ודאי שתלמוד תורה כנגד כולם - ודווקא משום כך עליו לעבוד על עצמו, כי הרי תכלית העבודה היא שיהיה לו כלי לקבל את אור התורה שהוא לומד מבוקר עד ערב.

משל למה הדבר דומה, כל אחד מאיתנו יודע שאדם הקם בבוקר ואינו נוטל ידיים, רוח רעה שורה על ידיו כל אותו יום, וכשיבוא לתלמוד תורה יהיה טמא! יאמר אותו יהודי: וכי בגלל שלא קיימתי הלכה אחת בבוקר, כל התורה שאני לומד במשך כל היום נראית אחרת?! התשובה היא: אכן כן!

שכן לא מדובר רק בביטול מצות עשה צדדית כביכול, שאז אולי יכל לטעון שאין לכך קשר ללימוד התורה שלו, אלא הוא נמצא במצב שהוא טמא, והרי שהתורה הקדושה איננה יכולה להיקלט בקרבו.

כמו כן, אין זה נכון לומר כי העבודה העצמית ולימוד התורה אלו שני עולמות נפרדים. לא ולא! זה בדיוק אותו עולם!

היו הרבה שערערו על מה שר' ישראל מסלנט הנהיג, שישנם שני בתי מדרשות: אחד לתורה ואחד למוסר. לא מפני שהתווכחו על הצורך בלימוד המוסר, אלא מפני שסברו שאין הפרדה בין שני העולמות.

כאשר המהרש"א כתב את חיבורו על הש"ס, כידוע חילקו לשני חלקים: חידושי הלכות וחידושי אגדות. לבסוף, לאחר שהשלים את חיבורו, אמר שהוא מתחרט על כך שהפרידם לשנים. הם אינם נפרדים, הם דבר אחד!

הסתכלות זו, שכביכול ישנם שני עולמות: עולם התורה ועולם המוסר - עולם העבודה, היא שורש הטעות. אם הם היו מוגדרים כשני עולמות, אכן ניתן היה לטעון ש"תלמוד תורה כנגד כולם", וממילא אין זמן לעסוק גם בעבודה העצמית, או לטעון ש"העוסק במצוה פטור מן המצוה" - תירוצים מתירוצים שונים.

אבל כאשר אנו מבינים שהעבודה על עצמנו היא חלק מקנין התורה - שוב לא ניתן לדחוק לקרן זוית את העבודה העצמית. כשם שברכת התורה שהיא מדאורייתא קודמת לעסק התורה, ואדם אינו יכול לומר שאין לו זמן לברך מחמת שהוא מבין שזו צורת הלימוד - כך גם בעבודת האדם על עצמו, ראשית כל עלינו להבין היכן הוא מקומה האמיתי של העבודה.

ההסתכלות שעבודת האדם על עצמו היא ענין של נימוסים והנהגות - זו הסתכלות שבאה מהגויים, לא מהתורה הקדושה.

לגוי הרי אין תורה שצריכה לשרות בקרבו, ולכן מבטו הוא שתיקון המידות ועבודת האדם על עצמו היא תכלית לעצמה, להיות אדם שאיננו שור המזיק אלא מיטיב לבריות ובעל מידות נוחות ומתנהג כמו שצריך.

אבל אנחנו, בני ישראל, בני אברהם יצחק ויעקב - לנו הקב"ה נתן את התורה הקדושה, והוא תובע מאיתנו: "פסל לך" - תכין לך כלי שבו תשרה התורה הקדושה! ולימדנו הקב"ה בתורתו הקדושה איך מכינים כלי.

אדם הלוקח ספל מים ורוצה למזוג מהם לכוס, וחבירו שומט את הכוס, מה קורה עם המים? נשפכים על הרצפה.

אם אדם לא מכין לעצמו כלי, או שהוא מכין כלי עכור - אין לו כלי לקבל את התורה ["אין מים אלא תורה"], אין לו את עצם התורה.

מכאן נבין עד כמה חשוב הוא העסק בעבודת תיקון המידות, שהיא הכנת האדם להיות ראוי לתורה.

כל האמור הוא בבחינת הקדמה, כדי שנבין שהדברים אשר נעסוק בהם עתה מוגדרים כעסק של מצות תלמוד תורה, ולפי חלק מן הפוסקים מברכים על לימודם ברכת התורה, וכמו כן אסור לעסוק בהם בתשעה באב. כל זאת מחמת שאין זה ענין צדדי, אלא זהו כלי לקבלת אור התורה הקדושה, אותה לומדים אנו כל יום.

נשתדל בעז"ה לנסות ללמוד בספר מסילת ישרים, אשר כפי שמקובלנו מרבינו הגר"א, זהו הספר שמוליך את האדם שלב אחרי שלב בעלייתו.

ודאי שישנם ספרים נוספים של ראשונים כמלאכים, כדוגמת 'חובות הלבבות' ו'שערי תשובה', אך הם לא נבנו בצורה מדורגת, משא"כ ספר 'מסילת ישרים' שנבנה כסולם של עליה, שלב אחרי שלב, בדרך העולה בית א-ל.

אמר המחבר, החבור הזה לא חברתי ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם כבר, ומפרסם אצלם פרסום גדול. כי לא תמצא ברב דברי אלא דברים שרוב בני האדם יודעים אותם ולא מסתפקים בהם כלל, אלא שפיר רב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה.

רבינו הרמח"ל פותח את ספרו היסודי בעבודת האדם וכותב, שהאדם לא ימצא ברוב דבריו דברים חדשים. הם מפורסמים וידועים לכל, אבל כשם שהם ידועים לכל, כך גם נשכחים הם כמעט מכולם.

והתמיהה היא: מדוע באמת נשכחים יסודות אלו כמעט מכולם? הרי כולם יודעים שצריך לאכול ארוחת בוקר, וכמעט אין מי ששוכח... להבדיל, כולם גם יודעים שצריך להניח תפילין בבוקר, וב"ה כמעט ואין מי ששוכח לעשות זאת. מדוע, אם כן, דווקא בדברים הללו שהם ידועים כמעט לכל, השכחה מצויה אצל רוב האנשים?

שמה תאמר שאדם זוכר רק את מה ששייך לגשמיות וקשה לו יותר לזכור את מה ששייך לרוחניות - הרי אנו רואים שזה לא כך; כאמור, אדם כמעט אף פעם אינו שוכח להניח תפילין בבוקר. והרי בהנחת התפילין אין הנאה גשמית, זוהי מצוה רוחנית. כמו כן, כמעט לא מצאנו בן אדם ששוכח להדליק נר חנוכה בזמנו. הרי לנו, כי זוכרים אנו לעשות גם מעשים הקשורים לרוחניות.

מה השתנה, אפוא, כאן שרוב בני האדם שוכחים?

אילו הם לא היו יודעים, הרי שהיינו מבינים; הם לא שכחו, הם כתינוק שלא למד מעיקרו. אבל הדברים הללו הרי כן ידועים לכל, ואפילו הכי הם שכוחים כמעט מכולם. ושומה עלינו להבין סודה של תופעה מופלאה זו.

ניתן דוגמה פשוטה.

אדם קיבל לידו צ'ק על סך עשרת אלפים דולר, מתנה לחתונה. הוא מביט בצ'ק במהירות, ולא שם לב שהסכום הרשום בו הוא עשרת אלפים. נדמה לו שכתוב שם עשר דולר, וכיון שכך - הוא איננו ממחר ללכת להפקידו בבנק, כי מה זה משנה, עשר דולר פחות או עשר דולר יותר.

אם היה מבין ושם לב לכך שהצ'ק הוא על סך עשרת אלפים דולר - היה מפחד לישון בלילה כשהצ'ק בביתו, והיה רץ להפקידו בבנק. למה הוא לא מפקיד זאת? כי הוא סבור שמדובר בסכום של עשר דולר בלבד.

כאשר מתייחסים לעבודת האדם עם עצמו כמו על עשר דולר, קיים סיכוי גבוה מאד שאדם ישכח מזה. אבל אם היחס יהיה כמו לעשרת אלפים דולר, הסיכוי שהאדם ישכח הוא כמובן פחות.

לא רק בדורנו ענין עבודת הלב והמידות הוא ענין זניח. רואים אנו זאת כבר בדורם של רבותינו הראשונים.

בספר 'חובות הלבבות' בהקדמה, תמה מדוע אצל רוב בני דורו, דור הראשונים, ענין חובות הלבבות - כמו שהוא קרא לספרו - אינו תופס מקום.

והוא ממשיך ואומר: התבוננתי, אולי הדבר אינו כתוב בתורה הקדושה, אולי הוא לא כתוב בנביאים ובדברי חז"ל הקדושים, אולי אין בזה מצוות עשה, וכאן הוא מאריך [וראו כל אחד לעיין שם] להוכיח שהדברים אכן מפורשים בתורה הקדושה, מפורשים ברבותינו הנביאים, מפורשים בגמרא ובמדרשים. ולפיכך הוא תמה מדוע ענין שמפורש בתורה, בנביאים, בכתובים ובחז"ל - נדחק הצידה.

אם היינו סבורים שזו בעיה של הדור האחרון, היינו צריכים לבדוק מה השתנה בין הדור הקודם לדור הזה. אבל כיון שברור הדבר שזו איננה בעיה רק של הדור האחרון, אלא זו בעיה שקיימת כבר מאות רבות של שנים ואף יתר על כן, בהכרח מבינים

אנו שהבעיה היא בעיה פנימית, לא בעיה מקרית שנובעת מכך שנשתכח משהו בתקופה האחרונה.

יסוד הדברים נעוץ במה שהזכרנו לעיל.

נצייר לעצמנו אדם של"ע עבר מחלת שכחה. הוא קם בבוקר הראשון לאחר המחלה ואינו זוכר על איזו יד מניחים תפילין, ימין או שמאל. הוא מיד שואל את בני ביתו על איזו יד מניחים, והאם הוא ימני או שמאלי וכו'.

מדוע ברור לו שעליו להניח תפילין, ואת זה אינו שוכח לשאול? כי מצות תפילין היא מצוה חשובה בעיניו, הוא מבין שזהו האות בין בני ישראל לאביהם שבשמים, ומי שאינו מניח תפילין [לחלק מהשיטות אפילו בפעם אחת] הרי הוא בכלל "קרקפתא דלא מנח תפילין", ולכן הוא חושש מאד לבל יחסיר אפילו פעם אחת, ומשתדל בכל כוחו לזכור להניח תפילין.

כלומר, הערך שלו לקיום מצות תפילין הוא ערך עליון, ולכן הוא זוכר. משא"כ כאשר אדם לא מעריך דבר, באופן טבעי הוא ישכח אותו.

ההסתכלות הרווחת היא, שבנין נפשו של האדם הוא ענין צדדי בחייו. ישנו בן תורה השואף להוציא כתב הסמכה בהוראה או בדינות. לשם כך הוא מקדיש שנתיים תמימות ללימוד החומר הנדרש, ובשנתיים הללו אין לו זמן ללמוד מוסר. אחרי שיגמור ויקבל הסמכה - אז בלי נדר יקבע זמן ללימוד המוסר. למה? כי התעודה שיקבל, חשובה בעיניו יותר מעסק העבודה על עצמו. ממילא, באופן טבעי הוא ישכח מעבודה זו, וגם כשיזכור - ידחיק את הדברים הצידה.

צריך להבין שבנקודה זו נעוץ שורש העבודה הפנימית!

אם את השלב הזה לא עברנו - אי אפשר להמשיך הלאה. אם היחס שניתן מראש לדברים הוא יחס של דבר שולי, דבר צדדי - הרי שנמשיך ללמוד וללמוד, ובמחילה נמשיך לשכוח ולשכוח, כי הרי אין סיבה שנזכור! אדם אינו זוכר מספר טלפון שהתקשר אליו במקרה כדי לברר דבר מסויים, אבל הוא זוכר היטב את מספר הטלפון בביתו. ולא רק מחמת ריבוי הפעמים שהתקשר לשם, אלא מחמת שהוא **רוצה** לזכור, כי הוא יודע שהמספר נצרך לו.

אם יהיה ברור לאדם שהוא צריך לזכור את הדברים שנלמד עתה - הוא יזכור אותם! אדם שלומד למבחן, מחפש שיטות בכל מיני אופנים איך לגרום לעצמו לזכור. הוא עושה לעצמו סימן שדבר פלוני מזכיר פלוני, מחמת שברור לו שהוא לומד בכדי לזכור, ואם ילמד ולא יזכור הוא לא יעבור את המבחן, ולפי דעתו שלומד עבור המבחן, אם ישכח את מה שלמד - הרי שסתם למד.

אם המטרה מראש היא ללמוד בכדי לזכור - הרי שצורת הלימוד צריכה להיעשות בצורה אחת, ואם הלימוד הוא בכדי ללמוד ולא אכפת ששוכחים - הרי אפשר לעבור על כל הספר ואף לחזור עליו מתחילתו עד סופו פעם אחר פעם, ושוב לשכוח.

אלא שמעתה שומה עלינו להתבונן: אם בתחילת הספר מייסד לנו רבינו הרמח"ל שהבעיה איננה שאנשים אינם יודעים אלא שהם יודעים ושוכחים, א"כ כיצד מגיעים למצב שלא שוכחים?

אפשר להציע כמובן הרבה עצות, כגון: לתלות שלטים, או להדביק על השעון איזו שהיא מדבקה שתזכיר את הענין, ועוד שיטות שונות ומגוונות המוכרות לכולנו.

אמנם, כל השיטות הללו, צריך להבין שהן שיטות חיצוניות לאדם חולה, אבל ישנן שיטות פנימיות. אף אחד לא תולה בבית שלו שלט: "צריך לאכול ארוחת בוקר"... כי גם בלאו הכי הוא זוכר. אנשים שמעשנים סיגריות - אין צורך להזכיר להם.

אם כן, עלינו להבין כיצד מגיעים למצב שבאופן טבעי נזכור את ענין העבודה. אם הגענו למצב כזה, הרי שאת רוב הבעיות כבר פתרנו. כי אם שורש הבעיה נעוץ בכך שהאדם אינו זוכר ולא שאינו יודע, א"כ אין צורך בעיקר ללמוד אלא בעיקר לזכור, והרי שמחפשים אנו דרך לזכור [להלן יבואר אי"ה שישינה בעיה לא רק בזכירה, אלא אף בעצם הידיעה].

מהי, אפוא, הדרך הנכונה לזכור?

כל כח שיש באדם, מונח בחלק אחר מגופו: הרגלים הולכות, העינים רואות, האזנים שומעות וכו'. היכן האדם זוכר?
צריך לדעת שישנם שני מקומות באדם שמכוחם הוא יכול לזכור: האחד - שכלו, בו נמצאים תאי הזכרון. והשני - בלבו.
כדי להבין את הדברים באופן מוחשי - נמנה כמה דוגמאות.

לאדם יש אשה וילדים. מהי הסיבה שהוא זוכרם, כי הדבר נקלט במח הזכרון שלו? מי שזהו המצב אצלו - ה' ירחם על השלום-בית שלו... אדם זוכר את אשתו ואת ילדיו כי הוא אוהב אותם. דבר שאדם אוהב, הוא ממילא זוכר. אם הדבר נמצא בלב האדם - ממילא הוא נמצא גם בתאי הזכרון שבמוחו.

ישנם דברים, לעומת זאת, שלב האדם אינו נמשך אליהם במיוחד, ובכל זאת הם נמצאים בתאי הזכרון שלו. ישנם אנשים שזוכרים את החדשות מלפני שבוע. בישיבה בה למדתי היה בחור שהיה בקי בכל ספר הטלפונים של גוש דן... אבל מה יוצא מהזכרון הזה? כלום!

עתה, הבה ננסה להתבונן על החיים שלנו. רוב הזכרון שאנחנו זוכרים, היכן הוא מונח - במח או בלב?

אדם קם בבוקר וניגש לאכול ארוחת בוקר. מהיכן הזכרון לאכול ארוחת בוקר? הזכרון מגיע מהתחושה הבסיסית של הרעב, לא כי הוא **זוכר** שעליו לאכול, אין צורך להפעיל את כח הזכרון כדי לאכול.

ננסה להתבונן ולהבחין בחיי היום יום של האדם, אלו דברים שייכים לזכרון שמגיע מהתחושה, מהלב, ואלו דברים מגיעים מהמח.

דבר שהוא עצם חיות האדם [לפעמים הוא גשמי, ואם זכה לחיות חיים רוחניים - הוא גם רוחני], אינו זקוק לזכרון של מח. הוא זוכר כי הוא רעב, הוא זוכר כי הוא אוהב, הוא זוכר את הדברים מחמת שהם מציאות החיים שלו.

אך ישנם דברים שאינם עצם מציאות האדם, והם חיצוניים לו. לדוגמא: אדם שזוכר את כל הלכות תערוכות כי הוא רוצה לעבור מבחן, אחרי שנגמר המבחן הוא לא יזכור כלום, ואפילו יתכן שלא ירצה להיזכר בחומר, כי הוא מזכיר לו את הסייט של לחץ המבחן. כל זה נובע מכך שהזכרון של תורה זו לא נמצא אצלו בלב אלא במח, ממילא הוא חיצוני ממנו.

הלב הוא האיבר הפנימי באדם והמח הוא חיצוני. אם המח של אדם משותק - הוא יכול לחיות, הוא מוגדר כחי על פי ההלכה ומי שירצח אותו חייב בהלכות רוצח. אבל אם הלב של אדם משותק - הוא מת!

זכרון הנמצא במח האדם - הוא איננו עצם האדם, כי הרי גם אם המח אינו עובד כלל, אדם נשאר עם שם אדם. וכפי שמצינו שתלמיד חכם אשר שכח תלמודו - חייבים לכבדו. משא"כ אם הלב של האדם אינו קיים - שוב אין כאן אדם. לכן, הזכירה בלב היא זכירה של עצם חיי האדם, משא"כ זכירת המח היא זכירה חיצונית לו.

עתה נבין לעומק מדוע עבודת האדם עם עצמו היא חלק בלתי נפרד מעסק התורה הקדושה.

איך אדם זוכר את התורה שלמד?

יש אדם הזוכה שהתורה נעשית חלק ממנו - "תורתך בתוך מעי". מדוע? כי זו תורה הזכורה בלבו, לא במוחו, כמו שהעיד שלמה המלך ע"ה: "ולבי ראה הרבה חכמה" (קהלת א, טז).

לעומת זאת, ישנו אדם שהוא פשוט כשרוני. הוא נולד עם כשרון, עם כח של זכרון, יש לו מח של מצלמה והוא זוכר. ולהבדיל, אם רח"ל היה לומד באוניברסיטה, היה זוכר גם חומר אחר. ב"ה שהוא לא שם אלא כאן, אבל לא חייב להיות שזכרון דברי התורה חקוק בלבו.

כיצד ניתן למדוד היכן נמצא זכרון התורה אצל האדם?

מסופר הרבה על חכמי ישראל, שאפילו תוך כדי שינה היו מדברים בדברי תורה, או על כאלו שרח"ל חלו לעת זקנותם ומוחם לא תפקד, ואעפ"כ ראו אותם ממלמלים את דברי התורה שלמדו בעבר. איך זה קורה?

אם הזכרון שלהם היה במח - אנשים שעברו מחלת שכחה של זקנה, הרי שהמח נגמר ושוב לא היתה להם כל אפשרות לזכור. אדם שתורתו נמצאת במוחו ורח"ל עבר איזה שהוא זעזוע במח - הוא והתורה הם תרתי דסתרי, נפרדים זה מזה. ודאי שהתורה משאירה בו איזו שהיא קדושה, אבל בעצם התורה נאבדה לו, כי הכלי שבו היתה מונחת אבד.

אבל אם תורתו של האדם נמצאת בלבו, אם כן אפילו בשעה שרח"ל הוא שכח, ודאי ש'בעמוד והחזר קאי כל ימיו'. ישנה מצות עשה מיוחדת לאדם "שהיה דברי תורה מחודדים בפיו" ושיזכור, אבל רח"ל גם אם הוא שכח - התורה נמצאת אצלו בלבו, היא מוטבעת אצלו, ודבר כזה אי אפשר לקחת ממנו.

נבין אם כן את עומק הספר הנקרא 'חובות הלבבות'.

עבודת המדות נקראת 'עבודת הלב', ולכאורה הזכירה ועבודת הלב אלו הן שתי עבודות. אבל כשמתבוננים לעומק, מבינים עד כמה שזה לא נכון!

אדם שלא עבד לטהר את לבו - אצלו התורה מונחת במח, היא לא בלועה אצלו, אינה חלק ממנו. אדם שתיקן את עצמו, תיקן את הכעס והגאווה שמגיעים מהלב ולא מהמח, כמו שמתפללים אנו "וטהר לבנו לעבדך באמת" - הרי שלבו יכול לספוג תורה.

אדם שלא טיהר את הלב, אפילו אם ילמד מבוקר עד ערב, תורתו נמצאת במוחו, היא איננה עצם מעצמיו. משא"כ אדם שעבד על לבו, לטהרו מהמדות הלא ראויות שקיימות בתוכו והוא זוכה ל"לב טהור ברא לי אלקים" - התורה הקדושה יכולה לשכון בתוך לבו, ואז הוא זוכה שהתורה הופכת להיות עצם ממנו, והיא בבחינת "ובתורתו יהגה יומם ולילה", היא נקראת על שמו, חלק ממנו.

זהו העומק הגנוז בעבודת האדם על עצמו.

עבודת האדם על עצמו, היא להכין את לבו להיות כלי לקבלת אור הקדושה ואור התורה בקרבו. אם אינו עובד על לבו אלא משקיע את מחשבתו רק בלימוד, אף שבודאי יש לו מצות תלמוד תורה והקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, ואף יציל אותו מעבירות ואיסורים ועוד סגולות נפלאות - אבל את עצם קדושת התורה הוא עדיין לא זכה לקבל!

כשמבינים את הדברים הללו, תופסים שההתעסקות בעבודה העצמית אינה דבר חיצוני מהאדם, אלא היא עצם העסק שלנו כל היום.

אין כוונת הדברים שאדם ילמד מסילת ישרים עשר שעות ביממה. חס ושלום ולא יאמר! אלא כוונת הדברים, שעליו להבין שאותה חצי שעה שהוא לומד מוסר - היא חלק בלתי נפרד משעות לימודו.

ידוע שהגר"א היה לומד, וברגע שנחלש מאש קדושת התורה והיראה היה לומד מוסר, וחוזר חלילה. לא היה אצלו זמן קבוע ללימוד המוסר [משבע עד שבע וחצי...]. מדוע? כי הוא לא ראה את המוסר כדבר נפרד ממנו, הוא ראה את המוסר ככלי לטהרת הלב, וברגע שלמד תורה וראה שיראת ה' נחלשת ממנו, הבין שהלב נחסם, וא"כ את התורה הוא לא יוכל להבין כמו שצריך.

נאמר "פתח לבי בתורתך", לא "פתח מוחי". אם אנחנו היינו מנסחים את התפילה, יתכן ובקשתנו היתה שנזכה למח גדול. אבל התורה הקדושה לא צריכה לשכון רק במח, היא צריכה לשכון בלב האדם!

נמצא, שהעבודה שלא לשכוח אינה נעשית רק ע"י תליית מודעות או סימנים חיצוניים אחרים. אולי בהתחלה גם זה טוב, אבל תכלית העבודה לא לשכוח היא להגיע לידי מצב שאדם מטהר את לבו, וכמו שהוא לא שוכח שהוא נמצא ולא שוכח שיש לו אשה וילדים - כך גם לא ישכח מהי חובתו בעולמו.

על כן אין התועלת הנלקח מזה הספר יוצא מן הקריאה בו פעם אמת, כי כבר אפשר שלא ימצא הקורא בשכלו חידושים אחר קריאתו שלא היו בו לפני קריאתו אלא מעט. אבל התועלת יוצא מן החזרה עליו והתמדה, כי יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני האדם בטבע, וישים אל לבו חובתו אשר הוא מתעלם ממנה.

כפי שכבר הזכרנו, ישנם שני סוגי זכירות: זכירה בשכל וזכירה בלב.

דברי ה'מסילת ישרים' כידוע מדוקדקים עד מאד, כפי שרבינו הגר"א ז"ל העיד כי אין בהם אפילו מילה אחת מיותרת.

כשנתבונן נבחין, שכל האמור, בעצם מפורש בדבריו: "שלא ימצא הקורא בשכלו חידושים אחר קריאתו" - בשכל הוא לא ימצא חידושים, אבל היכן כן? "וישים אל לבו חובתו אשר התעלם ממנה" - הזכירה תהיה בלב!

כאשר האדם קורא את הדברים, בשכל הוא יודע את רובם, ורק מעט חידושים ימצא בהם. ודאי שגם מעט החידושים יש להם חשיבות רבה, אבל עיקר התועלת מהקריאה הוא החידושים, ומגלה לנו כאן רבינו הרמח"ל, שעיקר החידושים שאדם ימצא לאחר שיקרא את הדברים פעמים רבות - לא יהיו חידושים של שכל, אלא חידושים של לב.

ולכאורה, מה יועיל ללבו של האדם אם יחזור על הדברים כמה וכמה פעמים? נכון, כל אחד מכיר את התועלת שבחזרה. להבדיל, גם כשאדם לומד דברים שאינם של קדושה, כגון חשבון או דקדוק, אם הוא רוצה לזכור את הדברים - עליו לחזור עליהם עוד פעם ועוד פעם. אבל זוהי זכירה של שכל, לא זכירה של לב. הוא לא חי בלבו את הדברים.

הרי פשוט וברור שאם אדם זוכר את התורה הקדושה ע"י שהוא חוזר כמה פעמים, עם אותו כח שלהבדיל הלומד באוניברסיטה זוכר את לימודי החול - הרי שבודאי חסר לו בעצם זכירת התורה.

יכול אדם לטעון: הבדל גדול יש ביני לבין הלומד לימודי חול, שהוא זוכר רחמנא ליצלן דברי חול, דברי הבל שאינם מועילים, ואני זוכר את התורה הקדושה.

בודאי שזו מעלה לאין ערוך, אבל בעומק, התורה הקדושה צריכה להיות זכורה אצל האדם לא מאותו כח שהוא זוכר דברי חולין. דברי חולין, ע"י שאדם חזר עליהם כמה פעמים, מוחו זוכר את הדברים, אבל התורה הקדושה עיקר העסק בה הוא מחמת שהננו בני אברהם יצחק ויעקב, יש לנו נשמה קדושה, והזכירה צריכה להיות מהמקור היהודי שלנו, מהנשמה הקדושה.

מה תועיל כאן, אפוא, החזרה?

יתירה מזו, על דברי חז"ל "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד" (חגיגה ט ע"ב), כבר ביארו המפרשים שאין הכוונה רק שיוסיף עוד פעם אחת, אלא שבמאה ואחד ישנה סגולה מיוחדת לזכור, כי הגימטריא של מלאך הזכירה היא מאה ואחד.

רואים אנו, אם כן, שאפילו בתוך התורה הקדושה ישנם שני כוחות מהיכן האדם זוכר: אם חזר מאה פעמים זהו מקור אחד של זכירה, ואם חזר מאה ואחד פעמים - זהו מקור נוסף של זכירה.

אם כן, שומה עלינו להבין מהו המקור היותר פנימי של הזכירה, וכיצד החזרה מביאה את האדם לידי כך.

- [\[עולם הביטחון\]](#) 1]
- [\[ספר מסילת ישרים\]](#) 2]

Source: <https://bilvavi.net/shiur/01הקדמה-001-מסילת-ישרים>

Links

[1] <https://bilvavi.net/bitachon>

[2] <https://bilvavi.net/mesillas>